

Els organismes i les organitzacions internacionals

Dr. Marc Guerrero i Tarragó

PID_00158133

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement (BY) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC, Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya). La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

1. Què és un organisme internacional? Què és una organització internacional?.....	5
2. Classificació dels organismes internacionals.....	6
3. Evolució dels organismes internacionals i multilateralisme en un món global.....	8
4. La internacionalització de la societat civil: les entitats catalanes membres d'organitzacions internacionals.....	10
5. Alguns dels principals organismes internacionals.....	12
5.1. L'Organització de les Nacions Unides (ONU)	12
5.2. L'Organització Mundial de la Salut (OMS)	12
5.3. L'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO)	13
5.4. El Banc Mundial (BM)	13
5.5. El Consell d'Europa (COE)	13
5.6. L'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic (OCDE)	13
5.7. La Unió Europea Occidental (UEO)	13
6. Tractats constitutius dels organismes internacionals.....	14
7. Casos d'estudi.....	15
7.1. La reforma de l'Organització de les Nacions Unides	15
7.2. El nou multilateralisme nord-americà. L'esperança Obama	15
Bibliografia.....	17

1. Què és un organisme internacional? Què és una organització internacional?

Passa sovint que la terminologia relacionada amb l'àmbit internacional s'utilitza malament o és poc coneguda, fet que es dona especialment en les nacions amb poca presència internacional. Mica en mica, a mesura que la dimensió exterior és més habitual arreu, aquesta terminologia tendeix a fer-se més familiar i els ciutadans l'usen més acuradament.

Per a comprendre en profunditat aquest curs cal definir bé el concepte d'*organisme internacional*, i també altres termes propers.

Segons una definició acceptada acadèmicament un *organisme internacional* (o *organització intergovernamental* [OIG]) és una entitat que té com a membres estats sobirans o altres organitzacions intergovernamentals; per tant, els **organismes internacionals són sempre de naturalesa pública** i, per a evitar possibles confusions, de vegades són anomenats *organismes internacionals governamentals* o *organismes internacionals públics*. El terme *organització internacional*, en canvi, fa referència genèricament a **qualsevol organització, incloses les privades**, amb membres, objectius o presència internacional.

Quina és la seva naturalesa jurídica? Un organisme internacional està subjecte al dret públic internacional, té personalitat jurídica i plena capacitat d'obrar, i es forma mitjançant acords entre diversos estats per a tractar aspectes que els són comuns. En el seu si i mitjançant procediments de complexitat variable, intenta elaborar una voluntat jurídica complementària de la dels estats membres destinada a dur a terme les competències que li han estat atribuïdes. Aquesta voluntat pot manifestar-se mitjançant actes unilaterals o per mitjà de la concertació de tractats amb altres subjectes de dret internacional.

Pel que fa als orígens, cal indicar que un organisme internacional s'ha d'establir mitjançant un tractat que el proveeixi de reconeixement legal. Els organismes internacionals així establerts estan subjectes al dret internacional i poden fixar acords entre ells i amb els estats. Així, els organismes internacionals en un sentit legal es distingeixen de les simples agrupacions d'estats en l'àmbit econòmic, com ara el G-8 o el G-77, perquè aquestes agrupacions no han estat formades per un tractat. En contextos no jurídics, però, aquestes agrupacions poden ser anomenades *organitzacions internacionals*, com en el cas del Tractat de lliure comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN) entre el Canadà, Mèxic i els Estats Units.

2. Classificació dels organismes internacionals

D'acord amb la definició prèvia, els organismes internacionals poden ser molt diversos. Es poden classificar a partir de criteris diferents de la manera següent:

- Per la **durada**:
 - **Permanents**: creats sense fixar un termini per a la finalització del seu mandat (Organització de les Nacions Unides).
 - **No permanents**: tenen una tasca específica amb una durada determinada en el temps, després de la qual deixen d'existir.

- Per les **competències**:
 - **Plens**: tenen plena capacitat d'acció sobre les matèries delegades pels estats que els van crear i poden adoptar resolucions de compliment obligat per a les parts (Unió Europea).
 - **Semiplens**: encara que tenen plena capacitat, per a adoptar resolucions vinculants requereixen l'aprovació prèvia dels membres que els componen (Organització de Països Exportadors de Petroli).
 - **De consulta**: pertanyen a l'àmbit de l'estudi i la reflexió, i les seves resolucions no són vinculants (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic).

- Per la **matèria** que tracten: poden ser econòmics, culturals, etc. (Conferència d'Autoritats Audiovisuals i Cinematogràfiques d'Iberoamèrica).

- Per la **composició**:
 - **Purs**: integrats només per estats sobirans (Tribunal Penal Internacional).
 - **Mixtos**: integrats per estats i per altres institucions públiques (municipis, províncies, comunitats autònomes, estats federats, etc.) que tenen veu i també poden tenir vot (Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura). Aquest tipus d'organismes són els que més interessen les nacions sense estat, perquè presenten esclatxes legals per a la seva participació internacional.
 - **Integrats**: hi participen estats i altres organismes internacionals (Fons Monetari Internacional).
 - **Autònoms**: integrats únicament per organismes internacionals.

En funció de la disposició geogràfica que tenen podem trobar múltiples organitzacions regionals:

- **Àfrica**:
 - Unió Africana
 - Conseil de l'Entente

- Comunitat Econòmica d'Estats d'Àfrica Occidental (ECOWAS)
- Comunitat de Desenvolupament d'Àfrica Austral (SADC)
- Africans Meridionals en el Desenvolupament (IGAD)
- Unió del Magrib Àrab

- **Amèrica:**
 - Aliança Bolivariana per a les Amèriques (ALBA)
 - Unió Nord-americana (NU)
 - Organització dels Estats Americans (OEA)
 - Parlament Llatinoamericà
 - Unió de Nacions Sud-americanes (UNASUR)
 - Mercosur (Mercat Comú del Sur)
 - Comunitat Andina
 - Comunitat del Carib (CARICOM)
 - Organització d'Estats del Carib Oriental (OECS)
 - Parlament Andí
 - Parlament Centre-americà (PARLACEN)
 - Grup de Rio
 - Conferència d'Autoritats Audiovisuals i Cinematogràfiques d'Iberoamèrica (CAACI)
 - NAFTA (Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord)
 - CSFMEU (Comissió de salut fronterera Mèxic–Estats Units)

- **Àsia:**
 - Cooperació de Diàleg Asiàtic (ACD)
 - Associació de Nacions del Sud-est Asiàtic (ASEAN)
 - Associació Sud-asiàtica per a la Cooperació Regional (SAARC)
 - Consell de Cooperació del Golf

- **Europa:**
 - Unió Europea (EU)
 - Consell d'Europa (COE)
 - Associació Europea de Lliure Comerç (EFTA)
 - Agència Espacial Europea (ESA)
 - Organització per a la Democràcia i el Desenvolupament Econòmic (GUAM)
 - Acord centreeuropeu de lliure canvi (CEFTA)

3. Evolució dels organismes internacionals i multilateralisme en un món global

Sovint, les relacions internacionals de les nacions sense estat es plantegen com el conjunt de les accions exteriors que tenen com a objectiu donar a conèixer la realitat d'aquesta nació. Aquest és sens dubte un plantejament correcte però limitat. Un enfocament de les relacions internacionals més complet passa per **definir el lloc i el paper de la nació en el marc universal**.

Per a fer-ho cal, en primer lloc, tenir presents els grans desafiaments globals que ens afecten contemporàniament per tal de definir com s'actua des de la nació en qüestió per a incidir en cada un dels àmbits. Tenint en compte la importància creixent de l'agenda internacional i el conjunt de desafiaments globals, podem afirmar que el veritable test per a avaluar les relacions exteriors de les nacions és l'anàlisi de la seva **participació en l'agenda internacional**. És evident que algunes nacions tenen un pes molt més gran que d'altres.

L'Organització de les Nacions Unides (ONU) ha explicitat de manera ben clara els continguts de l'agenda internacional amb les seves cimeres successives especialitzades temàticament. Cal tenir en compte que els governs dels estats no es consideren ja els únics agents del programa d'acció acordat a les cimeres.

Cimeres de les Nacions Unides

1992: Conferència sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament (Cimera de la Terra, Rio de Janeiro).

1993: Conferència Mundial sobre els Drets Humans (Viena).

1994: Conferència Internacional sobre Població o Desenvolupament (El Caire).

1995: Conferència Mundial sobre el Desenvolupament Social (Copenhaguen).

1995: Conferència Mundial sobre la Dona (Pequín).

1996: Conferència de les Nacions Unides sobre els Assentaments Humans (Istanbul).

1997: Cimera de la Terra + 5.

1998: Conferència Intergovernamental de la UNESCO sobre Polítiques Culturals Favorables al Desenvolupament (Estocolm).

2000: Cimera del Mil·lenni, sobre el paper de les Nacions Unides al segle XXI (Nova York).

2001: Conferència Mundial contra el Racisme, la Discriminació Racial, la Xenofòbia i les Formes Connexes d'Intolerància (Durban).

2002: Cimera Mundial per al Desenvolupament Sostenible (Johannesburg).

2003: Cimera Mundial sobre la Societat de la Informació (Ginebra).

2006: Conferència de les Nacions Unides sobre el canvi climàtic (Nairobi).

2009: Conferència de les Nacions Unides sobre la crisi financera i econòmica mundial i els seus efectes sobre el desenvolupament (Nova York).

Per a més informació sobre les activitats (conferències i reunions) de les Nacions Unides es pot veure el calendari d'actuacions. (arxiu adjunt1)

Per a fer un seguiment de l'agenda internacional és altament recomanable llegir les memòries anuals del secretari general de les Nacions Unides.

Val a dir que les limitacions constitucionals que poden afectar l'actuació internacional de les nacions sense estat queden molt relativitzades amb les invitacions que les cimeres de les Nacions Unides fan arribar a actors amb característiques molt diverses. Així, les possibilitats de participació d'aquestes nacions són pràcticament il·limitades, des de l'identificador de visitant fins a la participació de les empreses o les organitzacions no governamentals.

Article de Josep Xercavins i Valls: "Cap a una nova governabilitat democràtica mundial. La necessària reforma del Sistema d'Organitzacions Internacionals Multilaterals" (7 plàgines). (arxiu adjunt2)

4. La internacionalització de la societat civil: les entitats catalanes membres d'organitzacions internacionals

Pel que fa a la internacionalització de la societat civil, podem fer una divisió en quatre grans àmbits: **àmbit empresarial**, **àmbit cultural**, **àmbit polític** i **àmbit de la societat civil organitzada**. Vegem un per un aquests àmbits:

- **Àmbit empresarial:** la projecció empresarial de les nacions s'emmarca en un entorn cada cop més ampli. Primer a escala mundial, pel fenomen de la globalització, que es podria definir com un procés d'interrelació creixent. I segon a escala continental, en el marc dels diversos processos de regionalització supraestatal. Aquesta internacionalització de l'economia de les diverses nacions té actors diversos, com les empreses i els organismes promotors públics.
- **Àmbit cultural:** en l'àmbit cultural i identitari hi ha, en un context de globalització, moltes qüestions sobre la nostra imatge que caldria que fossin objecte d'amplis debats polítics. Quins són els valors i les accions que ens han de caracteritzar portes endins i portes enfora? Quin és el nostre model de societat? Què és el que la nostra nació pot aportar en el concert de les nacions? Què poden trobar d'atractiu, els estrangers, en les afirmacions de reivindicació nacional? Molt sovint les identitats nacionals es presenten al món com una conservació del passat. Seria molt més lúcida plantejar-se aquesta qüestió amb relació al futur i en el context de la mundialització creixent. Per exemple, un instrument de les relacions internacionals que agafa una gran volada al segle XXI són les noves tecnologies de la informació. Aquestes tecnologies tenen, avui dia, més pes que els eixos clàssics de la defensa i el comerç.
- **Àmbit polític:** cada vegada els partits polítics supraestats tenen més pes en la definició de les polítiques definides i aplicades pels partits dels diversos països. En aquesta direcció treballen, molt especialment, els partits polítics europeus que agrupen els partits nacionals de les diverses ideologies. Sota la protecció de partits "paraigua" que els aixopluguen, els representants nacionals tenen un paper destacat en la promoció i projecció internacional del seu país.
- **Àmbit de la societat civil organitzada:** en el món contemporani les organitzacions no governamentals assumeixen un protagonisme creixent. Moltes ONG actuen a l'interior del seu país, però molt sovint formen part també d'associacions internacionals que duen a terme la seva activitat especialitzada. En altres casos les ONG neixen com a estructures internacionals. A Catalunya, n'hi ha un teixit notable. Des de fa anys, la Federa-

ció d'Organitzacions Catalanes Internacionalment Reconegudes (FOCIR) ajuda les ONG afectades per aquesta problemàtica a fer les gestions per a poder actuar internacionalment com a representants de la nació catalana, sense dissoldre's en les representacions espanyoles. El cas de les seleccions i les federacions esportives catalanes, amb la seva lluita per poder competir internacionalment, és especialment significatiu.

A continuació es recullen algunes de les entitats catalanes que són membres d'organitzacions internacionals. Es tracta d'una mostra indicativa, però no exhaustiva, de la important presència catalana en els sectors internacionals dels àmbits més variats. El recull ha estat proporcionat per la Direcció General de Projecció Internacional d'Organitzacions Catalanes (DGPIOC) de la Secretaria d'Afers Exteriors i Cooperació del Govern català. Els objectius del Govern amb aquesta promoció internacional són els següents:

- Procurar que les organitzacions catalanes s'integrin en els organismes internacionals de més prestigi del seu sector i puguin esdevenir entitats de referència en l'àmbit internacional.
- Fomentar l'actuació de les organitzacions catalanes en els organismes multilaterals, especialment en el sistema de les Nacions Unides, de la Comissió Europea i del Consell d'Europa.
- Establir bones relacions amb les institucions estrangeres per a facilitar la internacionalització de les organitzacions catalanes. En aquest sentit, la DGPIOC gestiona el secretariat permanent de la Xarxa de Països Esportius, un instrument de treball i connexió de les polítiques esportives de les administracions.
- Donar suport a l'activitat internacional de les federacions esportives catalanes i a les competicions de les seleccions de Catalunya.

Llista d'organitzacions catalanes membres d'organitzacions internacionals:
(arxiu adjunt3)

5. Alguns dels principals organismes internacionals

5.1. L'Organització de les Nacions Unides (ONU)

És l'organització internacional més gran que hi ha. Es defineix com una associació de governs global que facilita la cooperació en assumptes com el dret internacional, la pau i la seguretat internacionals, el desenvolupament econòmic i social, els assumptes humanitaris i els drets humans. L'ONU va ser fundada el 24 d'octubre de 1945, un cop acabada la Segona Guerra Mundial, a San Francisco (Califòrnia) per 51 països que van signar la Carta de les Nacions Unides, que és el tractat internacional fundador de l'organització.

Actualment, l'ONU està formada per 193 estats membres, pràcticament tots els estats reconeguts internacionalment, amb les excepcions de la Santa Seu, que hi és en qualitat d'observador, i de la República de la Xina (nom oficial de Taiwan). (L'any 2007, un comitè de l'ONU va rebutjar per quinzena vegada la sol·licitud d'ingrés de Taiwan. Les pressions de la República Popular de la Xina per a rebutjar-ne la incorporació són enormes.)

Formen part de l'ONU tots els països de la Unió Europea, però aquesta, com a ens supraestatal, no n'és membre, tot i que sí que forma part d'altres organitzacions internacionals com ara l'Organització Mundial del Comerç.

Organigrama de l'ONU (arxiu adjunt4)

Article de Xavier Pons Ràfols: "Les Nacions Unides: balanç i perspectives; propòsits, principis i virtualitat d'adaptació". (arxiu adjunt5)

5.2. L'Organització Mundial de la Salut (OMS)

És l'organisme de l'ONU especialitzat en la gestió de les polítiques de prevenció, promoció i intervenció de la salut en l'àmbit mundial.

Com en el cas de l'ONU, la República Popular de la Xina s'ha oposat frontalment a l'admissió de Taiwan a l'OMS. La candidatura de Taiwan ha estat rebutjada un gran nombre de vegades.

Discurs del Ministre de Salut de Taiwan

En un document adjunt presentem el contingut íntegre del discurs del Ministre de Salut de Taiwan Yeh Ching-Chuan: "Un nuevo escenario mundial para la salud: que Taiwan sea parte de la solución global". (arxiu adjunt6)

5.3. L'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO)

L'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura (UNESCO) va néixer el 16 de novembre de 1945. Els seus objectius van més enllà de construir escoles en països devastats o publicar determinades troballes científiques; la finalitat de l'organització és molt més àmplia i ambiciosa: construir la pau en la mentalitat de les persones mitjançant l'educació, la cultura, les ciències naturals i socials i la comunicació.

5.4. El Banc Mundial (BM)

El Banc Mundial és una font vital d'assistència financera i tècnica per als països en desenvolupament del món. Aquesta organització internacional és propietat de 186 països membres i està formada per dues institucions de desenvolupament singulars: el Banc Internacional de Reconstrucció i Foment (BIRF) i l'Associació Internacional de Foment (AIF). Per a ser-ne membre, primer cal ser membre del Fons Monetari Internacional (FMI).

5.5. El Consell d'Europa (COE)

Creat el 5 de maig de 1949, el Consell d'Europa té com a objectiu afavorir un espai democràtic i jurídic comú per a Europa, organitzat entorn del Conveni europeu dels drets humans i altres textos de referència sobre la protecció de l'individu. El Consell té una dimensió paneuropea. Actualment, en formen part 47 països i hi ha un país candidat, Bielorússia, que va ser suspès com a convidat especial perquè va incomplir els drets humans i els principis democràtics; a més, hi ha cinc observadors: la Santa Seu, els Estats Units, el Canadà, el Japó i Mèxic.

5.6. L'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic (OCDE)

Organització de cooperació internacional formada per 30 estats amb l'objectiu de coordinar les seves polítiques econòmiques i socials. L'organització es va crear després de la Segona Guerra Mundial per a coordinar els recursos del pla Marshall. Taiwan n'és país observador.

5.7. La Unió Europea Occidental (UEO)

Organització de defensa i seguretat de l'àmbit europeu formada pels estats membres de la Unió Europea i els membres europeus de l'Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (OTAN).

6. Tractats constitutius dels organismes internacionals

Perquè es coneguin més, molts organismes ofereixen en el seu web el text complet del tractat constitutiu. És menys habitual que ofereixin els textos dels tractats dels quals són dipositaris.

Les Nacions Unides i les seves diferents divisions ofereixen el text dels seus tractats i convencions. Per exemple:

- UNESCO:
- United Nations Environment Programme:
- United Nations Conference on Trade and Development:
- United Nations Framework Convention on Climate Change:
- United Nations Secretariat of the Convention to Combat Desertification:

Per la seva part, l'OCDE ofereix el text complet del seu conveni i els protocols suplementaris.

La Unió Europea ofereix en el seu web una versió consolidada del Tractat de la Unió Europea:

I també ofereix una recopilació de tractats comunitaris:

També el Consell d'Europa ofereix una selecció dels seus tractats:

Convenció de Viena

Cal tenir molt present, per tal ser plenament conscients de la gran dificultat que tenen les nacions sense estat per a tenir presència internacional oficial, el text de la Convenció de Viena sobre els tractats internacionals. Com veurem, el paper dels estats, en contraposició amb el de les nacions sense estat, hi és determinant. (arxiu adjunt7)

7. Casos d'estudi

7.1. La reforma de l'Organització de les Nacions Unides

- Informe del grup d'alt nivell sobre les amenaces, els desafiaments i el canvi "Un món més segur: la responsabilitat que compartim".
- Informe del Secretari general "Invertir en les Nacions Unides: en pro del reforçament de l'Organització en tot el món". (arxiu adjunt8).

7.2. El nou multilateralisme nord-americà. L'esperança Obama

- Article de la Safe Democracy Foundation "Estados Unidos y el retorno al multilateralismo: nuevos temas en la agenda y Afganistán".
- Discurs del president Obama davant les Nacions Unides:
- Notícia sobre el multilateralisme d'Obama segons Gordon Brown:

Bibliografia

Bibliografia de referència

Baumol, William J. (2003). *The Free-Market Innovation Machine: Analyzing the Growth Miracle of Capitalism*. Nova Jersey: Princeton University Press.

Beck, Ulrich (1998). *¿Qué es la globalización?* Madrid: Paidós.

Bull, Hedley (2000). *Hedley Bull on International Society*. Nova York: St. Martin Press.

Cairncross, Frances (2001). *The Death of Distance*. Gran Bretanya: Harvard Business School Press.

Casson, Mark (1982). *The Entrepreneur*. Oxford: Martin Robertson and Co.

Courchene, Thomas J. (1998). *Towards a North American Common Currency: An Optimal Currency Area Analysis*. Kingston, Ontario: Queen's University.

Elgar, Edgar; Djelic, M.; Quack, S. (editors) (2003). *Globalization and Institutions*.

Florida, Richard (2002). *The Rise of the Creative Class*. Nova York: Basic Books.

Florida, Richard (2009). *Les ciutats creatives*. Barcelona: Editorial Pòrtic.

Friedman, Thomas L. (2005). *The World is Flat*. Nova York: Farrar, Straus and Giroux.

García de Enterría, Eduardo (1985). *Estudios sobre autonomías territoriales*. Madrid: Civitas.

Giddens, Anthony (1985). *The Nation-State and Violence* (pàg. 282). Califòrnia: University of Califòrnia Press.

Guibernau, Montserrat (1999). *Nacions sense Estat; nacionalisme i diversitat en l'era global*. Barcelona: Columna.

Hocking, Brian (editor) (1993). *Foreign Relations and Federal States*. Londres / Nova York: Leicester Press.

Hocking, Brian (1993). *Localizing Foreign Policy: Non-Central Governments and Multilayered Diplomacy*. Nova York: St. Martin Press.

Hurrell, Andrew (1995). "Regionalism in theoretical perspective". A: Louise Fawcett; Andrew Hurrell (editors). *Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order*. Oxford: Oxford University Press.

Keating, Michael (1999). "Regions and International Affairs: Motives, Opportunities and Strategies". A: Francisco Aldecoa; Michael Keating (editors). *Paradiplomacy in Action: the Foreign Relations of Subnational Governments*. Londres: Frank Cass.

Keating, Michael (2003, octubre). "El nou regionalisme". *Documents de Prospectiva i Estratègia* (núm. 11). Observatori de Desenvolupament Estratègic de Catalunya, Generalitat de Catalunya.

Kinkaid, John (1999). "The International Competence of US States and their Local Government". A: Francisco Aldecoa; Michael Keating (editors). *Paradiplomacy in Action*. Londres: Frank Cass.

Kincaid, John (2003). "Foreign Relations of Subnational Units: Constituent Diplomacy in Federal Systems". A: Raoul Blindenbacher; Arnold Koller (editors) *Proceedings and Plenary Speeches of the International Conference on Federalism 2002*. Mont-real: McGill-Queen's University Press.

Kirzner, Israel (1973). *Competition and Entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press.

Kirzner, Israel (1979). *Perception, Opportunity and Profit: Studies in the Study of Entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press.

Latouche, Daniel; Duchacek, Ivo D.; Stevenson, Garth (editors) (1998). *Perforated Sovereignties and International Relations. Trans-Sovereign Contacts and Subnational Governments*. Nova York: Greenwood Press.

Lecours, André (2000). "Ethnonationalism in the West: A Theoretical Exploration". *Nationalism and Ethnic Politics* (núm. 6, pàg. 103-124).

Michaelmann, Hans J.; Soldatos, Panayotis (1990). *Federalism and International Relations. The Role of the Subnational Units*. Oxford: Clarendon Press.

Ohmae, Kenichi (1996). *The End of the Nation-State: the Rise of the Regional Economies*. Londres: Harper Collins Publishers.

Rosenau, James N. (1997). *Along the Domestic-Foreign Frontier: Exploring Governance in a Turbulent World*. Cambridge: Cambridge University Press

Schneider, Mark; Teske, Paul (1992). "Toward a Theory of the Political Entrepreneur: Evidence from Local Governments". *American Political Science Review* (86/3, pàg. 737-747).

Schumpeter, Joseph (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*. Cambridge: Harvard University Press.

Schumpeter, Joseph (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Nova York: Harper.

Smith, Steve; Baylis, John (1997). *The Globalization of World Politics: an Introduction to International Relations*. Nova York: Oxford University Press.

Steinmo, Sven; Thelen, Kathleen; Longstreth, Frank (1992). *Structuring Politics: Historical Institutionalism in Comparative Analysis*. Cambridge / Nova York: Cambridge University Press.

Stoke, Harold W. (1931). *The Foreign Relations of the Federal State*. Baltimore: John Hopkins Press.

Urgell, Jaume (coordinador) (2003). *Donar protagonisme a Catalunya: acció internacional i política de relacions exteriors catalana*. Barcelona: Editorial Pòrtic.

Wight, Martin (1994). *International Theory. The Three Traditions*. Londres: Leicester University Press.

Woods, Ngaire (2000). *The Political Economy of Globalization*. Basingtoke: McMillan.